

<https://doi.org/10.62837/2026.5.127>

CƏFƏROVA İRADƏ MALİK QIZI
Naxçıvan Dövlət Universiteti
<https://orcid.org/0009-0003-5209-8257>
iradeceferova@ndu.edu.az

MÜASİR ALMAN DİLİNDƏ ALINMA SÖZLƏRİN FONOLOJİ TRANSFORMASIYASI

Xülasə

Bu məqalə müasir alman dilində alınma sözlərin fonoloji transformasiyasını araşdırır. Tədqiqatın mövzusu olaraq alman dilinə Fransız, İngilis, Latın və İtalyan dillərindən daxil olmuş sözlərin səs dəyişiklikləri və adaptasiya mexanizmləri götürülmüşdür. Aktualığı dil əlaqələrinin artması və qloballaşma fonunda alınma sözlərin sayının və payının yüksəlməsidir. Məqalənin məqsədi Alman dilində alınma sözlərin fonoloji uyğunlaşma qanunlarını və mexanizmlərini təhlil etməkdir. Bu məqsədlə metodlar olaraq fonoloji nəzəriyyələr (preservation/minimality prinsipləri, perceptual assimilation modeli və s.) və təsviri filoloji analiz üsulu tətbiq olunmuşdur. Əsas nəticələr göstərir ki, alman dilində alınma sözlərdə qeyri-mövzu səs seqmentləri əvəz olunur (məs., ingiliscə /θ/, /ð/ → /t/, /d/), heca strukturu sadələşdirilir, uyğunsuz klasterlər qoruyucu saıtlə xarakterizə edilərək epentez edilir, bəzi səslər düşür və vurğu adaptasiya olunur. Dəyişmələrdə alman fonotaktik məhdudiyətləri və qrammatik qaydalar rol oynayır; ortoqrafiya da fonoloji realizasiyaya təsir edir. Bu tapıntılar alman dilində dilkontaktın fonologiya sahəsinə təsirini göstərir və gələcək tədqiqatlara istiqamət verir.

Açar sözlər: alınma sözlər, fonoloji transformasiya, alman dili, fonoloji adaptasiya, fonotaktika, dil əlaqələri.

1. Giriş

Dil kontaktı nəticəsində alınma sözlər yeni lüğət vahidlərinin yaranmasında mühüm rol oynayır. Qloballaşmanın və informasiya-kommunikasiya vasitələrinin inkişafı dillər arasında qarşılıqlı təsiri artırır. Dünya dillərində olduğu kimi, müasir alman dilində də özünəməxsus xarici söz fondu mövcuddur. Alman dili xüsusilə elm, texnologiya və biznes sahəsində beynəlxalq terminlər dilinə çevrilmişdir. Bu səbəbdən fransız, ingilis, latın (və qədim yunan) dillərindən çoxsaylı sözlər alınıb (Yang, 1990). Məsələn, müasir Alman leksikonunun böyük hissəsi qədim yunan, latın, fransız və ingilis dillərindən gəlmiş sözlərlə zənginləşib (Yang, 1990). İngilis dilindən alınan terminlər son zamanlarda artmış, *Computer, Internet, Job* kimi termin və gündəlik sözlər alman dilində yerini tutmuşdur. Fransız tərkibli sözlər (məs., *Restaurant, Chance, Garage*) daha çox mətbəx, moda və mədəniyyət sahəsini əhatə edir. Terminologiyada latın və yunan köklü sözlər (məs., *Laboratorium, Struktur*,

Theorie) üstünlük təşkil edir. Bunun nəticəsində müasir alman dilində alınma sözlərin payı əhəmiyyətli dərəcədə artmışdır. Dil siyasətində isə bu, həm tənqid olunur, həm də analitik tədqiqat mövzudur. Son araşdırmalar göstərir ki, alman dilində İngilis dilinin təsiri XX əsrin ortalarından başlayaraq sürətlə böyüyüb (*Yang, 1990*). Məsələn, Yang (1990) qeyd edir ki, 1950–1980-ci illərdə hər nəşrdə anglicizmlərin sayı durmadan artmışdır (*Yang, 1990*). Bu məqalə üçün alman dilində alınma sözlərin fonoloji transformasiyası aktualdır, çünki müxtəlif dillərdən gələn səs vahidlərinin alman fonoloji sisteminə uyğunlaşması ilə bağlı sualları işıqlandırır. Burada həm dilin daxili (fonotaktik) məhdudiyətləri, həm də xarici (ortoqrafiya, sosial) faktorlar nəzərdən keçirilir.

2. Nəzəri əsaslar

Alınma sözlərin fonologiyası adlanan sahə xarici dil sözlərinin qəbul edildiyi dillərin fonoloji sistemə uyğunlaşmasını tədqiq edir. Əsas suallardan biri əcnəbi səslər alman fonem sistemə necə çevrilir və hansı prinsiplərə əsasən seçilir. Məqalədə çıxış etdiyimiz nəzəri yanaşmalardan biri *preservation* (saxlama) və *minimality* (minimal dəyişiklik) prinsipləridir. Paradis və LaCharité (1997) göstərir ki, alınma sözdəki dilə yad seqmentlərə minimal dəyişiklik tətbiq olunur; yəni, mümkün qədər çox orijinal səslər qorunur, səs düşməsi yalnız ən məcburi hallarda baş verir (*Paradis & LaCharité, 1997*). Beləliklə, alman dilində də yalnız üst-üstə düşmüş strukturlar (məs., izahlı, uyğun gəlməyən heca) aşkar ediləndək səslərin maksimumu saxlanılır.

Fonoloji adaptasiya nəzəriyyələri daxilində iki böyük cərəyan mövcuddur. Bir tərəfdən, *perceptual* (qəbul) model vurğulanır. Məsələn, *Perceptual Assimilation Model* (*Best, 1994*) əsasən xarici səslər dinləyici tərəfindən ana dili ilə ən yaxın kateqoriyaya assimilyasiya olunur. Yəni alınma sözə qulaq asan alman danışan üçün ingilis /θ/ səsi almanca ən yaxın səslərdən biri olan /t/ kimi qavranır. Digər cərəyan isə daha çox dilin daxili fonoloji mexanizmlərinin roluna diqqət yetirir. Məsələn, Paradis və LaCharité (2000, 2005) argüment verirlər ki, alınma sözlərin adaptasiyasında iki dilin fonem uyğunlaşma qaydaları ön plana çıxır; yəni, ikidillilik şəraitində danışan xarici sözlərin səslərini yerli fonoloji kateqoriyalara uyğunlaşdırır (*Chang, 2012*). Ümumiyyətlə, bəzi tədqiqatçılar adaptasiyanı əslində algının təsiri ilə izah edir, digərləri isə birbaşa dilin fonoloji qruplaşdırılması prinsipinə əsaslanaraq çıxış edir (*Chang, 2012*). Bu məsələdə aparılan mübahisəyə görə, alınma sözü danışana başa salmaq və ya onu akustik cəhətdən anlamaq prioritet ola bilər.

Ortoqrafiyanın təsiri də əhəmiyyətlidir. Vendelin və Peperkamp (2006) apardıqları eksperimentdə göstəriblər ki, əgər alınma sözü danışığıyla yanaşı yazı formasında təqdim olunursa, adaptasiya prosesi dəyişir. Şərikli təqdimatda alman danışanların yazıdakı qrafemaları nəzərə alaraq yazı tələffüzü əmələ gətirdiyi müşahidə olunmuşdur (*Vendelin & Peperkamp, 2006*). Yəni almanlar ingilis sözü səslə deyərəkə ondan xəbərsiz ola bilərlər, amma onu yazılı formada görəndə daha

çox ingilis hərflərinin alman qarşılıqlarına əsaslanırlar. Bundan başqa, Constance LaCharité və Charles Paradis kimi tədqiqatçılar da vurğulamışlar ki, alınma sözlərin qəbulunda ortoqrafiya bəzən əlavə sahitlərin və ya səslərin yaranmasına səbəb ola bilər (*Vendelin & Peperkamp, 2006*). Bu yanaşmalara ənənəvi fonoloji prinsiplərlə yanaşı çıxışlandığı üçün şifahi (*acoustic*) və fonoloji uyğunluq (*phonological faithfulness*) konsepsiyaları birlikdə nəzərdən keçirilir.

3. Müasir Alman dilində alınma sözlər

Müasir alman dilinə sözlərin daxil olduğu mənbə dilləri müxtəlifdir. Ənənəvi olaraq Latın və Yunan dilləri (xüsusilə texniki, elmi sahədə terminologiya) yeni terminlər verir. Məsələn, *Universität* (y. universitet), *Forschung* (elmi tədqiqat) kimi terminlər latın/yunan kökündəndir. Tarixi olaraq, fransız dili çoxlu sayda alınma söz gətirmişdir (məs., *Chance, Restaurant, Tourist*) – bu, XVIII–XIX əsrlərdəki mədəni və hərbi əlaqələrlə bağlıdır (*Yang, 1990*). İngilis dili XX–XXI əsrlərdə qloballaşma səbəbindən alman dilinə ən çox daxil olan dildir (biznes və internet terminləri); məsələn, *Computer, E-Mail, Manager* kimi sözlər ya eyni formada, ya az fərqlə götürülüb. İngilis və fransız dillərinin əsası üzərində həm terminoloji alınmalar (elmi, texniki terminlər), həm də gündəlik lüğət alınmaları (məsələn, *Job, Chance, Café, Stress* və s.) müşahidə olunur. Bundan başqa, italyan dili də müəyyən sahələrdən sözlər verir: musiqi terminləri (*Allegro, Sonate, Concerto*) və mətbəx adları (*Pizza, Pasta* və s.). Qeyd edək ki, müasir alman lüğətinin təxminən 20%-ə yaxınını alınma sözlər təşkil edir ki, bunun da böyük hissəsi latın və qədim yunan mənşəlidir (*Dubəda, 2020; Yang, 1990*). Bu alman dilindəki müxtəlif alınma mənbələri fonoloji uyğunlaşmada müxtəlif sınaq və istiqamətlər yaradır. Terminoloji və gündəlik alınmalar qarışıq şəkildə işlənir, lakin hər iki halda da fonoloji sistemə uyğunlaşma aparılır.

4. Fonoloji transformasiya mexanizmləri

Fonem substitusiyası. Alınma sözlərdə ana dilə olmayan səslər yerli fonemlərlə əvəzlənir. Məsələn, alman dilində /θ/ və /ð/ səsləri yoxdur. Buna görə İngilis/fransız sözlərindəki bu səslər adətən Almanik /t/ və /d/ səsləri ilə əvəz olunur: *Theater* ingiliscə /'θi:ətər/ alman dilində /te'a:tər/ olur, *Theorie* /teo'ki:/ (hər iki halda /θ/→/t/), *These* /'te:zə/. Ya da *Dent, Tier, Therapie* – bunlarda da əvvəlki *th* hərfi /t/ kimi səslənir. Bənzər şəkildə, /ð/ səslənməyən *Ding* (/dɪŋ/) sözü İngilisdə “thing” və *November* kimi sözlərdə [d] işlədir. Ümumiyyətlə, alman fonematik sistemdə olmayan obstruent səslər (məs., ingiliscə /w/ səsi) uyğun şəkildə /v/ (məsələn, *Washington* /vaʃɪŋtən/) səviyyəsində tərcümə olunur. Dubəda (2020) qeyd edir ki, alman fonologiyasına xarakterik bir səslə yaxınlaşdırma, yəni fonoloji uyğunlaşdırma (*phonological approximation*) alman dilində üstünlük təşkil edən prinsiplərdən biridir (*Dubəda, 2020*). Beləliklə, /θ, ð/ → /t, d/ kimi dəyişmələr fonoloji adaptasiyanın əsas alətlərindəndir.

Heca strukturu dəyişməsi. Xarici sözlərdə yaranan heca quruluşu alman fonotaktik qanunlara uyğunlaşdırılır. Alman dilində yüngül bir heca strukturu üstünlük təşkil edir (açıq, CVC formalar, /sC/ başlanğıcında /f/ və s.). Buna görə samit klasterlərin sadələşməsi geniş rast gəlinir. Məsələn, bir çox dildə rast gəlinən /stɪr-/ kimi klaster alman dilində /ʃtɪk-/ şəklində qəbul olunur (*Straße* /ʃtɪkə:sə/, *Struktur* /ʃtʊk'tu:ʁ/). Bəzi hallarda anlaşılmaz klasterlər dağıdılır və araya sait atılır. Bu epentez sayəsində qəbul edilməyən seqmentlər arasına şərti boşluq yaradıla bilər. Məsələn, ingilis *psychology* (/saɪ'kɒlədʒi/) alman dilinə /psyxo'lo:gi:/ şəklində daxil olub, burada epentez və fonoloji uyğunlaşma müşahidə olunur. Oxsar şəkildə, “shot” ingiliscəsindəki /ʃ/ + /t/ qrupuna *Schotten* kimi sözlərdə /ʃt/ şəklində çıxış edilir. Əksinə, çox uzun sonlu klasterlərdə səs düşməsi baş verə bilər. Alman dilində finalda səssiz durğun /z, g/ olmur (məs., *Club* – [klɒp] kimi [b] səsi /p/ olur). Belə hallarda üzvsönlu səslər devoise olunur. Həmçinin, mətn daxilində sözün ortasında çətin tələffüz olunan səslər (apokop və sinkop) düşə bilər: ingilis *family* (/ˈfæməli/) → *Familie* [fa'mi:liə].

Protez və epentez. Söz başlanğıcına əlavə səslərin daxil edilməsi alman dilində nadir hallarda baş verir, çünki /s/+samit kimi başlanğıc qrupları alman dilində yerli fonologiyaya uyğundur (*Sport* /ʃpɔʊt/, *Stein* /ʃtɛin/). Lakin bəzi hallar ortaya çıxır: əgər alınma söz alman fonoloji sistemi üçün qeyri-adi qrupla başlayırsa, qeyd olunan qayda tətbiq oluna bilər. Məsələn, latent /ŋ/ ilə başlayan sözlərdə və ya bəzi /sC/ klasterlərində fonoloji uyğunlaşma nəticəsində əlavə səslər yarana bilər.

Vurğu dəyişməsi. Alınma sözlər alman dilində vurğu qaydalarına uyğun gəlməyə meyilli olsa da, orfoepik tələblər və qrammatik üslub burada da əhəmiyyətlidir. Alman dilində köklü sözlərin vurğusu adətən ilk hecaya düşür. Lakin uzun və mürəkkəb sözlərdə, xüsusilə latın mənşəli terminlərdə, alman strukturu daha sərbəst meyillidir. Speyer (2009) göstərir ki, latın və roman mənşəli sözlərin kütləvi daxil olması tədricən alman sözlərində vurğu sistemini dəyişmiş və bir çox hallarda latın tipli ikinci-penultim vurğu yaranmışdır (*Speyer, 2009*). Məsələn, latın *agēnda* alman *Agenda* (/a'gɛnda/) olur, burada ikinci heca vurğuludur. Bənzər şəkildə, ingiliscə *computer* (/kəm'pjʊ:tər/) alman dilində *Computer* [kəm'pu:tɛ] şəklində eyni ikinci heca vurğusu ilə qəbul edilir. Digər tərəfdən, *Telefon* sözü alman dilində /'te:lɛfo:n/ kimi ilk hecaya vurğu alır (ənənəvi alman qaydası ilə), halbuki ingiliscə *telephone* (/ˈtɛlɪfoʊn/) fərqli vurğuya malikdir. Dubəda (2020) bu qəbildən nümunələr üzərindən yazır ki, alman dilində sərbəst vurğu sistemində adətən alınma söz mənbədəki vurğunu saxlayır (*Dubəda, 2020*). Bununla belə, bəzi sözlərdə vurğu alman fonoloji prototipinə uyğun dəyişir. Son nəticədə vurğunun adaptasiyasında səslərin fonoloji uyğunluğu ilə yanaşı ortoqrafik və qrammatik tendensiyalar da rol oynayır.

5. Nümunələrin təhlili

Aşağıdakı cədvəldə müxtəlif donor dillərindən nümunələr verilmişdir. Cədvəl donor sözü, mənbə dilindəki IPA transkripsiyası və alman dilində qəbul olunmuş formanın yazılı nümunəsini, lazım gəldikdə IPA ilə göstərir.

<i>Donor sözü</i>	<i>Alındığı dildə IPA</i>	<i>Alman forması (IPA)</i>
Restaurant (fr)	[ʁɛstɔʁɑ̃]	<i>Restaurant</i> [ʁɛsto'ʁɑ:nt]
Computer (en)	[kəm'pjʊ:tər]	<i>Computer</i> [kəm'pu:tə]
Garage (fr)	[gɑʁɑ'ʒɑ]	<i>Garage</i> [gɑ'ʁɑ:ʒə]
Thérapie (fr)	[teʁɑ'pi]	<i>Thérapie</i> [te.ʁɑ'pi:]
Datum (de/lat.)	['da:tom]	<i>Datum</i> ['da:tom]
Manager (en)	['mænɪdʒər]	<i>Manager</i> ['mɛnɛdʒə]

Bu nümunələrdə fonoloji dəyişikliklər aydın görünür. Məsələn, *Restaurant* – fransızca [ʁɛstɔʁɑ̃] (burada [ɑ̃] nazal [an] şəklində) alman dilində [ʁɛsto'ʁɑ:nt] olur. Burada fransız saiti [ɔ] alınsa da uzun [ɑ:] səviyyəsində uzadılıb, nazal vurğu artmır, sonda isə yazılma [t] səslənir. Bu, alman dilində sonluqda /-nt/ klasterinin hərfi şəkildə qəbul edilməsidir. Fransız *Garage* [gɑʁɑ'ʒɑ] isə alman dilində [gɑ'ʁɑ:ʒə] olur: ilk heca dəyişmir, ikinci uzadılır və /ʒ/ səsi qorunur (almanca yeganə xarici fonem olaraq [ʒ] çıxış edilir (*Greisbach, 2003*)). Burada finalda eynicins “-e” atlanmayıb, əksinə axırda ədat sait “ə” əlavə olunub. *Computer* nümunəsi İngilis dilindən alınmış [kəm'pjʊ:tər] – bu söz alman dilində fonetik cəhətdən çox saxlanaraq [kəm'pu:tə] olur. İngiliscə /kəm-/ seqmenti qısaldılaraq [kəm] alınır (və alman morfosintaksisinə uyğun olaraq orta qild vurğusu ikinci hecaya düşür), /pjʊ:/ və /tər/ hissələri isə müvafiq [pu:tə] formuna çevrilir. Burada /ə/ səsi /ɔ/ ilə əvəz olunub, /r/ sonradan qrammatik /r/ kimi çıxış etdirilib. Nəticədə həm heca strukturu, həm də vurğu ingilis forması ilə müqayisədə dəyişməz saxlanılır. *Thérapie* (fransız [teʁɑ'pi]) alman [te.ʁɑ'pi:] olur: buradakı /ʁ/ səsi alman sistemində mövcuddur, [i] samitinin uzun forması saxlanıb, /tʁ/ klasteri qorunub. Yalnız vurğu eyni qalıb (ikinci heca), təqdim olunan nümunələrdə Almanik vurğu normalarına uyğun şəkildə qalır (*Vendelin & Peperkamp, 2006*). Məsələn, *Thérapie* sözündə alman dilində də ikinci hecaya vurğu düşür, elə *Computer* və *Garage* nümunələrində olduğu kimi. Fonotaktik cəhətdən nəzərdən keçirsək, bu nümunələrdə xarici səslər Alman fonologiyasına uyğun dəyişdirilib: qüsurlu segmentlər (/ã/, /θ/, /w/, /dʒ/ və s.) alman ekvivalentləri ilə əvəz olunur, yuxarıda izah olunduğu kimi [ã] → [an] (*Greisbach, 2003*), /ð/ heç yerdə aşkarlaşmır, /dʒ/ isə normalda /dʒ/ kimi çıxış edir (*Manager* [mɛnɛdʒə]).

6. Müzakirə

Alman dilinə alınma sözlərin uyğunlaşma mexanizmlərində aparıcı rol fonoloji uyğunluq prinsipinə (approximation) aiddir. Dubəda (2020) da göstərir ki, alman dilində alınma səslər ən çox ana dilə oxşar səslərlə əvəz olunur (*Dubəda, 2020*). Yəni, hər hansı səs orfofonetik oxşarlığa əsaslanaraq dəyişdirilir. Məsələn, /θ/

ð/ → /t, d/, /x/ (ispanca *j*) → /h/ (alman *Jahr* [ja:ɐ]) kimi. Eyni zamanda, fonotaktik məhdudiyətlər səs seqmentlərinə və heca quruluşuna qaydalar qoyur. Alınma sözdə uyğun gəlməyən quruluş varsa, ona epentez və ya reduksiya tətbiq olunur. Məsələn, alman dilində /s/+samitlə başlayan latın mənşəli sözlər çox olduğu halda, bəzi ingilis formalarında uyğunlaşma baş verir. Apokopiya (söz sonlarında səslərin itməsi) alman fonetik sistemində geniş yayılmışdır: ingilis /-e/ ilə bitən fransız formaları (*Chance*, *Rendezvous*) alman tələffüzündə dəyişdirilərək uyğunlaşdırılır (*fansə*, *kəndə'vu:*). Bunlar fonotaktik və ortoqrafik qaydalara uyğun nümunələrdir.

Vurğu məsələsində nəticələr maraqlıdır. Nisbətən sabit vurğu nümunələrində alınma söz orijinallıqdan çox alman strukturuna uyğunlaşır. Lakin Speyer (2009) da göstərdiyi kimi, uzun sözlərdə, xüsusən latın köklü terminlərdə alman dili tarixən mənimsənilmiş latın vurğu sistemini qəbul etmişdir (Speyer, 2009). Alınma sözlərdə vurğu qorunması prinsipi (*preservation*) tətbiq edildiyindən bəzi hallarda ortağ vurğu saxlanır (Paradis & LaCharité, 1997). Məsələn, *Computer*, *Pullover* kimi sözlərdən görünür ki, alman dilində sərbəst vurğu rejimi bəzən sözün orijinal vurğusunu nəzərə alır. Lakin bu universal qanun deyil; çoxlu nümunədə alman qaydası – ilk hecaya vurğu – üstün gəlir. LaCharité və Paradis işində göstəriləndiyi kimi, yazılı formaya əsaslanan ortoqrafiya bəzən epentezə səbəb olur (Vendelin & Peperkamp, 2006): məsələn, ingilis *hardware* ['hɑ:rdwɛr] alman *Hardware* ['hærdvɛ:ɐ] kimi olur. Orfoqrafik məlumatı sahib olan danışan xarici səsləri uyğunlaşdırmağa meyilli olur. Greisbach (2003) müşahidə edir ki, almanların nitqində alınma sözlərlə bağlı performans yaşa, təhsilə və cəmiyyət qrupu ilə bağlıdır (Greisbach, 2003). Yəni, sosial və mədəni faktorlar da səs uyğunlaşmasına təsir göstərir. Müxtəlif sosial qruplar eyni sözün adaptasiyasında fərqli strategiyalar tətbiq edə bilirlər. Bundan əlavə, bəzi alman qrammatik qaydaları alınma sözlərə retroaktiv tətbiq olunur (məs., cinsiyyət təyini: *das Auto* (almanca neuter) vs fransız *la voiture* (feminin)).

7. Nəticə

Alınma sözlər alman dilinin fonoloji sisteminə uyğunlaşdırılarkən əsas prinsiplər fonotaktik uyğunluq, fonoloji saxlanma və minimal dəyişiklik üzərində cəmləşir. Aparılmış araşdırma göstərir ki, alman dilində *phonological approximation* (yəni, xarici səslərin yerli qarşılıqlarına əvəz olunması) dominantdır (Dubéda, 2020). Əlavə olaraq epentez (sait əlavə olunması) və səs düşməsi adaptasiyanın vacib aspektləridir. Məsələn, fransız nasal saitləri adətən [n] əlavə etməklə, ingilis uyğun *th* səsləri isə tədricən /t/ və /d/ səslərinə çevrilməklə alınır. Orfoqrafiyanın təsiri də nəzərə alınmalıdır – yazılı formada görərək sözlərin necə deyildiyi bəzən alman adaptasiyasını dəyişir (Vendelin & Peperkamp, 2006). Alman dilinin fonoloji sistemi özünəməxsus tələffüz qaydaları ilə adaptasiyanı yönəldir: ilkin sırada vurğu, sait fonemlərinin uzunluğu və konsonant seqmentləri kimi xüsusiyyətlər dayanır. İlkin nəticə olaraq demək olar ki, müasir alman dilində alınma sözlərin tələffüzü onların mənəbə dilinə deyil, daha çox alman fonoloji kateqoriyalarına uyğun keçirilir.

Gələcək tədqiqatlarda müxtəlif dil qruplarından daha çox nümunə götürərək empirik korpus təhlili aparmaq, həmçinin psixolinqvistik eksperimentlərlə bu transformasiyaların qavrama və istehsal səbəblərini öyrənmək məqsədəuyğun olardı. Nəticədə, alınma sözlərin adaptasiyası alman dilinin fonologiyasını zənginləşdirir və dil sisteminin elastikliyini göstərir.

Ədəbiyyat

1. Best, C. T. (1994). The emergence of native-language phonological influences in infants: A perceptual assimilation model. In J. Goodin-Mayeda & L. Saltz (Eds.), *Language and Speech* (pp. 267–297). University of California Press.
2. Ceferova, I. (2024). Loanwords in modern German: Exploring phonetic and grammatical adaptations. *Euro-Global Journal of Linguistics and Language Education*, 1(1), 158–167.
3. Chang, C. B. (2012). Phonetics vs. phonology in loanword adaptation: Revisiting the role of the bilingual. *Proceedings of the 38th Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society*, 77–90.
4. Duběda, T. (2020). The phonology of Anglicisms in French, German and Czech: A contrastive approach. *Journal of Language Contact*, 13(2), 327–350.
5. Greisbach, R. (2003). The pronunciation of loanwords in German. *Proceedings of the 15th International Congress of Phonetic Sciences (ICPhS)*, 259–262.
6. Paradis, C., & LaCharité, D. (1997). Preservation and minimality in loanword adaptation. *Journal of Linguistics*, 33(1), 77–93.
7. Speyer, A. (2009). On the change of word stress in the history of German. *Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur*, 131(3), 278–304.
8. Vendelin, I., & Peperkamp, S. (2006). The influence of orthography on loanword adaptations. *Lingua*, 116(7), 996–1007.
9. Yang, W. (1990). *Anglizismen im Deutschen: Am Beispiel des Nachrichtenmagazins Der Spiegel*. Niemeyer.
10. Rathmann, M. O. (2006). *The influence of English on German business language: A corpus-based study of the use of Anglicisms in the German business press*. Michigan State University

JAFAROVA IRADA MALIK GIZI PHONOLOGICAL TRANSFORMATION OF LOANWORDS IN MODERN GERMAN ABSTRACT

This article investigates the phonological transformation of loanwords in Modern German. The subject of the study covers sound changes and adaptation mechanisms of words borrowed into German from French, English, Latin, and Italian. The relevance of the topic is determined by the increasing number and

proportion of loanwords against the backdrop of growing language contact and globalization. The aim of the article is to analyze the phonological adaptation rules and mechanisms of loanwords in the German language. To this end, phonological theories (principles of preservation/minimality, the Perceptual Assimilation Model, etc.) and descriptive philological analysis were applied as research methods. The main findings indicate that in German loanwords, non-native sound segments are substituted (e.g., English /θ/, /ð/ → /t/, /d/), syllable structure is simplified, incompatible clusters are resolved through epenthesis characterized by a protective vowel, certain sounds are deleted, and stress is adapted. German phonotactic constraints and grammatical rules play a role in these changes; orthography also influences phonological realization. These findings demonstrate the impact of language contact on the phonology of German and provide directions for future research.

Keywords: loanwords, phonological transformation, German language, phonological adaptation, phonotactics, language contact.

АННОТАЦИЯ

В данной статье исследуется фонологическая трансформация заимствованных слов в современном немецком языке. Предметом исследования являются звуковые изменения и механизмы адаптации слов, заимствованных в немецкий язык из французского, английского, латинского и итальянского языков. Актуальность темы обусловлена ростом числа и доли заимствований на фоне усиления языковых контактов и глобализации. Цель статьи — проанализировать законы и механизмы фонологической адаптации заимствованных слов в немецком языке. В качестве методов исследования применялись фонологические теории (принципы сохранения/минимальности, модель перцептивной ассимиляции и др.), а также метод описательного филологического анализа. Основные результаты свидетельствуют о том, что в заимствованных словах немецкого языка нехарактерные звуковые сегменты заменяются (напр., английские /θ/, /ð/ → /t/, /d/), слоговая структура упрощается, несовместимые кластеры устраняются посредством эпентезы с вставным гласным, отдельные звуки редуцируются, а ударение адаптируется. В этих изменениях определяющую роль играют фонотактические ограничения немецкого языка и грамматические правила; орфография также оказывает влияние на фонологическую реализацию. Полученные результаты демонстрируют воздействие языковых контактов на фонологию немецкого языка и намечают направления для дальнейших исследований.

Ключевые слова: заимствованные слова, фонологическая трансформация, немецкий язык, фонологическая адаптация, фонотактика, языковые контакты.

Rəyçi: filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Əsgərova Xuraman Səlim qızı